

ОЛЬГА
КОБИЛЯНСЬКА

Через кладку

Книга 2

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2021

ЧЕРЕЗ КЛАДКУ

Книга 2

III

(Пізніше).

Манині протектори й колишні хлібодавці панство Маріяни перебувають тут уже більше тижня, а з ними й під їх опікою панна Наталя Ливенко. Всі мешкають у домі, де мешкали колись Обринські. Я, хоча в Ч. не стикався з жіночою частию сеї родини, знав добродія Маріяна з кав'ярні, чоловіка знаного з своєї чесноти, добродушності, простоти й одвертості в бесіді. Тут мусив я зі взгляду на бажання матері познайомитися лиш «з ними одними» і зложити їм, як найближчий сусіда, візит.

Саме вчора був я там по раз другий, — і признаю одверто, не жалкував того. Це люди інтелігентні, поважні, і кращого та спокійнішого «сусідства», як вони, не могли ми собі цього літа бажати.

Між іншим, говорено там і про Маню Обринську. Говорено мов про рідну доньку. Коли я спімнув, що панство Обринські були за життя батька мого нашими кількالكітніми мешканцями оцеї от самої «вілли», пані Маріян чимало зчудувалася.

— Чи справді? — спитала. — Сама панна Обринська ще досі про те не згадувала.

— Не споминала, — пояснив я наугад, — бо в тому помешканні помер її батько, а через те воно їй, може, тепер прикрий спомин, й вона заховалась у «лісничівку».

— А я іншої думки. Панна Обринська спровадилася в лісничівку, бо відти, як чую, ближче до лісу й до нас. А більше, може, ще й через те, що її брат, др. Обринський, потребує до своїх студій супокою. Там дуже мило, стільки старезних дерев і смерек коло хати, що, вийшовши лиш з хати, вступаєш між смереки, мов у ліс. Я якраз нині відвідувала панну Маню й пізнала ту її знайому й приятельку її матері, пані Міллер.

— Давнішніми літами любила панна Обринська противну гору й ліс, он ту за нашими садами й за рікою, куди діставалась найскоріше, переходячи ріку довгою кладкою, що й нині знаходиться на тому місці, розуміється все відновлювана, — сказав я. — Самими сонячними поранками забігала вона на гору і в ліс. Одного разу ми навіть мало що не порізнилися, коли стрінулися на тій кладці одне проти другого, й жодне не хотіло завернутись, уважаючи це за пониження своєї особи...

Пані Маріян розсміялася.

— І як скінчилося? Хто уступив кому з кладки?

— Ніхто.

— Як то? — спитала пані Маріян.

— Панна Обринська була б, може, готова і в воду скочити, щоб лиш не уступити мені в тодішній хвилі. Але я...

— Але ви? — зацікавилась жінка, і її очі спочили з нетаєним заінтересуванням на мені.

— Що я міг зробити? Взяв такого мотиля, яким була тоді панна Обринська, на руки й поставив позад себе на кладку, щоб могла, не повертаючись, піти свobodно далі своєю дорогою додому, а я знов своєю.

— Славно! — кликнула пані Маріян і, обернувшись, поглянула на панну Наталку, що ще раніше ввійшла нечутно в кімнату і, сівши спокійно в фотель, обсервувала мовчки своїми ясними з-під чорних брів очима і мов застановлялася над моїм оповіданням.

— Це було, здається мені, потрохи засміливо... — обізвалася, мов кинула нараз камінцем у мене.

— Може, й так, моя пані... — відповів я гарній двадцятилітній дівчині. — Але що ж було нам робити посередині кладки над рікою? Вертатися кожному назад? — спитав я.

— Так було б майже ліпше.

— Я був би, може, й поступив так, але панна Обринська була тому противна. Вона стояла й боролася з собою.

— Я була б не боролася, — сказала дівчина з відтінком легковаження в голосі. — Була б завершилася й оставила дорогу вам. Ви прецінь не мали заміру забрати з собою кладку.

— Щонайменше, моя пані.

Вона подивилася на мене мерехтячими очима й обізвалася знов коротко, як перше:

— Панове люблять подеколи, на кошт жіночого почування і їх слабших сил, прокидатись самовільно в лицарів; дарма, що з того виникають іноді прикрі консеквенції. Я розумію, що панна Обринська могла тоді за той ваш трохи засміливий лицарський вчинок зворушитися. Я б правдоподібно була так само відчувала. Хоча... — додала по хвилі й поглянула в противну сторону від мене, — я була б з самого початку з кладки завершилась. Панна Обринська мусила тоді дуже дитинною бути.

Я поглянув на неї й усміхнувся.

— Ви емансипантка? — спитав я, оминаючи її запитання.

— Ні. Чи мали б ви мені що в такому разі закинути?

— О, щонайменше!.. — відказав я.

— Однак, щоб зрозуміли ви мене, пане, то поясню вам, якого роду я емансипантка. Я ані вчителька, ані офіціантка при пошті, ані кандидатка на докторський диплом, ані взагалі жодна урядничка, та емансипована лиш в тому напрямі, що й без «фаху» не уважаю мужчин за досконаліших від нас.

— Нам цього не потрібно, моя пані, — відповів я спокійно. — Ми також не вважаємо жінок за богинь. Радше, може, іноді за загадок. Але й це лиш часами.

— Поки що я віддаюсь вивченню чужих мов, — впевняла, мов хотіла мене зачепити і в якусь полеміку ввести.

— Поки що, — відповів я. — Значить, за цим «поки що» криється все ж таки ще якась перспектива на невідкриту ще яку-небудь країну.

— Країну подружжя, країну подружжя, — додав, увійшовши в кімнату добродій Маріян з добродушною усмішкою й подав мені руку. — Країну подружжя! — І зиркнув так само на свою елегантну сестріницю, що мов прегарна змійка сиділа в фотелі й мерехтіла своїми очима на мене, неначе вижидала чого.

— Може, й так, вуйко, — відповіла холодно. — Я проте нічого в житті не шлюбувала. (А звертаючися до мене, додала: — Вуйко викликає залюбки на ту тему дискусії). Може, і віддамся, або я знаю? Я лише не мушу.

— Ні, донько! — обізвався її вуйко помирляючо й звертаючись усе ще з усміхом до мене, мов вибачаючи свою сестріницю за її жорстокість, а, може, й гордість, додав: — Наталка вимагає від мужчин, щоб поставили їй семиголового змія під ноги. Більше для пояснення не скажу. Кому це не вдасться, нехай старається сам з собою впоратися. Вона йому не допоможе. Вона навіть того не таїть. Щоправда, — додав з уданою повагою, — дуже лякатись їй нема чого. Бо помимо того, що хоче бачити у своїх ніг побороного «драха», в неї все-таки криється добре й чутке серце, і сама вона в свою руку не хоче ніколи брати лук, а воліє мати в боротьбі останнє слово!

По цих словах, на котрі розсміялися не лиш дівчина сама, але разом і пані Маріян і я, вона встала і, вклонившись мені холодно, мов ми не зналися, вийшла з хати.

«Бідний Несторе, — подумав я, вертаючи з свого візиту від панства Маріян, — бідний хлопче! Не долюбився ти тут

жодного тепла. Не долюбишся, хоч би й поклав їй семиго-
лового змія (як у казках) до ніг. Ті глибокі, мов тайна, очі,
що пригадували водяних русалок у місячних ночах, вони,
безперечно, вміють приковувати до себе; але, щоб її уста
діткнулись тебе коли, бодай у забутті правдивого чуття, я не
вірю. Хіба, щоб я помилявся!..»

І те саме сказав я собі, коли трапилось мені стрічатись
з нею ще кілька разів опісля. Одне я розумію. Розумів, що
ту дівчину можна було любити якоюсь аж фанатичною лю-
бов'ю, якою, здається, і любив її Нестор.

Життя й досвід не раз учили нас, що саме найгостріші
контрасти притягалися найсильніше. То, може, й тут зі-
ллються обі ті протилежні вдачі в одно, де кожне було для
себе мов з граніту вирізьблене.

Як кажу, пізнавши ближче Наталку, я не дивувався Не-
сторові, що полюбив так щиро й вірно молоду дівчину. Вона
не лиш з поверховності була приманчива й цікава, але й би-
стрим розумом і духом не була звичайна. Він мав слухність,
коли назвав її небуденною дівчиною. З поверховності при-
ваблююча вродженою грацією, симпатичним, трохи тихим
голосом, що стояв в контрасті до її ясних і аж проникливих
очей, підтримувала цікавість мужчин до себе ще й тим, що
вправлялася в тілесних спортах з особливим замилюванням.
До того одягалася гарно, з смаком, що підносило ще більше
грацію й гарну будову її тіла, на що наші пані й дівчата не
покладали доволі старанності, вважаючи це за якийсь непо-
трібний люксус¹, через що велика частина їх мала обіч неї
вигляд занедбаний, некорисний, щоб не сказати просто —
міщанський. А вона відзначалася мимоволі.

В розмові бувала бистра й дотепна, часами трохи терп-
ка, ущиплива, навіть подразнююча. Висловлялась коректно,
а що найкраще і в жінок рідко — завше коротко і влучно,

---

¹ Люксус — розкіш.

мов з своїх упрямо закромених уст кидала камінцями. Загалом — не тішилась оця дівчина великою симпатією. І може тому й держала завсіди нап'ятий лук оборони; і хто б не був той нещасний, що зближався до неї, хоч би і в найліпшій замірі, вона з недовірливості своєї вдачі виміряла в нього без надуми й стріляла...

Признаюсь, що коли б не була це вибрана мого любимця і коло нього не стояла Маня Обринська з минувшиною й молодими своїми очима, котрі для мене мали вічно свій однаковий чар, — я був би тією дівчиною зайнявся серйозно... Не менше цікавила мене обставина — що була влюблена, як зачув я це тут від одного панка, що так само нею цікавився.

— В доцента К.? — спитав я просто, стаючи мимоволі в душі в обороні свого приятеля Нестора.

— Ні, — була відповідь.

— А в кого ж? Здається, в дім її родичів заходить більше людей, — додав я, щоб довідатись правди.

— Так, заходить. Між іншими й ваш знайомий доктор Обринський.

— Так, — закинув я. — В нього, отже?

— Я думаю, що і в нього ні, — була коротка відповідь.

— То ж хто той щасливий?

— Тото й є загадка, котру трудно розв'язати. Тому, що говорять, не хочеться вірити, однак це походить від молодіжі, що неабияк обсервує її і сторожить за нею. Кажуть, панна Наталя влюблена в невідповідну собі людину. А невідповідну тим, бо в багатім старшій чоловічій, капіталістичній семітського походження, котрому й не сниться, котрий не хочаючи (бо ніколи нею ближче не займався) чи не загіпнотизував її своїм гострим семітським виглядом і такими ж чорними орлиними очима.

Кажуть, вона вже третій рік, як горить у потайній прихашній любові до нього. В любові, котра, як впевняли мене, могла дівчині хіба тим на користь вийти, щоб через терпіння

змінити свою горду, тверду вдачу. Бо тепер, — продовжав панок, — вона заморожує найприхильніших до себе людей тією своєю терпкою істотою. А що найбільше, викликає тим несправедливий осуд її в ґрунті ніжно відчуваючої душі.

Те, що любила «некорисно» чи радше нещасливо, в моїх очах чи не підносило її й було мені доказом її оригінального й самостійного смаку. Заразом мав я переконання, що та дівчина не могла любити чоловіка незначного.

— Шкода дівчини... — додав вкінці поважно панок. — Я її в душі жалю, бо згаданий добродій не оженився з нею ніколи; бодай вигляду на те нема.

— Вона сильна вдача й переборе себе, — відповів я, — зрештою, чи кожна любов мусить кінчатися... або й кінчається женячкою? — спитав я. — Вона має таких прихильників, що, безперечно, як не зараз, то пізніше здобудуть собі її любов і довір'я. Зрештою, вона, як чую, доволі маюча дівчина і хіба не вийде з примусу заміж!

— Щодо того, то може, — була відповідь добродія. — Хоча й маєток у неї не такий уже великий, як розголосили.

— А може, ще й добродій, котрого любить, прихилиться до неї. Вона справді небуденна дівчина, — закинув я знов, щоб мати цілковиту певність, яке становисько супроти неї випаде Несторові.

— Небуденна хіба своєю зарозумілістю, — закинув тут їдко молодий мужчина. — А щодо згаданого добродія, котрого має вона любити, то повторяю, він з нею ніколи не оженився. Оскільки відомо, він не займається жодною женщиною, а про женячку висловлюється взагалі неприхильно. Окрім своїх капіталів, любить ще гарними кіньми, їздить щороку по купелях і т. ін.

От таке й подібне чув я про ту дівчину, котра запала моему молодому приятелеві в душу, і котрий тонув, губивсь у праці, щоб вийти з неї мов гладіатор, аби й обдати її на все життя любов'ю і своїми чистими руками запрацьованим добром.

Нестор мусив несподівано виїхати на кілька день до Ч., а тої самої днини й враз з ним виїхала й панна Наталка, що була покликана родичами приїздом якоїсь фамільянтки, що прибула з чужини. Дівчина вернула третьої днини, а він кілька день пізніше. Під час тих кількох днів одержав я від нього письмо, в котрім між іншим стояло:

«Та наша тригодинна подорож, Богдане, була чудова! Маючи таку душу, як Наталка, при собі, чоловік неначе будиться до кращого й інтенсивнішого життя. З ніким у житті не годе я так зіллятись душею, як з нею. Нічия істота не впливає на мене так оживляюче, як її. Хіба що ще Маня. На жаль, закоротко тривала та подорож, і не було відповідної хвили, щоб я був міг їй освідчитися. До того я відчув з її ества, що вона собі того ще не бажала, тому я відложив це ще на пізніше. В горах буде до того краща нагода, — і коли б борше між вас: тебе, Богдане, сестру та її.

Про тутешній мій побут не споминаю листовне нічого, хіба ще побіжно про те, що я, приїхавши сюди, натрапив саме на промоцію одного з молодших наших «цвітів будучини» й мусив явитись вечором у товаристві, зібраним в честь молодого в призначенім локалі¹.

Богдане! Бути може, я надто перейнятий нею й своїми поважними власними справами, але згадаю тобі про той вечір, а радше тих кілька годин, котрі провів я між нашою молодіжжю, лиш оце: перша частина вечора нормальна, друга показала «ліпше» зібраних. Десь читав я раз, що якийсь герой, що носив святу любов у серці, попався, як я випадком, у подібний круг своїх, і писав більш-менш так, що я хіба лиш повторюю: округ мене говорилося різне буденне, плитке, грубе, а я, мов кинений між них злою рукою, сидів і прислухувався.

---

¹ Локаль — приміщення.

«До чого те все, що вони говорять?» — питав я себе раз по раз. У тім прецінь стільки бруду, глупоти й зарозумілості, стільки корчемної грязі... А мені... мені, Богдане, хотілося лиш для того створити уста, щоб вимовити її ім'я. Але я його не вимовив... Звук того імені, здається мені, був би мусив розплистися в тій корчемній атмосфері, сплямитись. Я його здержав у своїй душі, а відтак встав і пішов.

Слава богу, надворі стояла чиста ніч. О, ті святі ночі, з своєю тишиною! Ця ясна тиха ніч неначе освіжила, очистила мене від них. Грубі слова й балакання про жінок, дівчат і легковажні слова про національні справи, чесні особистості — мене до глибини душі знеохотили. Я не піду скоро між них.

Нестор».

* * *

Так відчував Нестор.

Одного вечора, а був це вечір пишний, ясний, бо місяць стояв уповні, пішла моя мати по вечері до пані Маріян на «балачку». Пані Маріян, як і моя мати, рідко виходила вечорами на проходи, як робили це, навпаки, ми, молодші. А пізнавши себе раз ближче й полюбившись, відвідували себе часто вечорами, й та балачка їх затягалась іноді до пізньої ночі. До цих балачок (ідучи по матір) прилучавсь і я.

Так і цього вечора.

Мати вийшла пізніше вечером з дому, а коли не вернула за «годинку», я, вернувшій з довшого проходу, пішов по неї. Правду кажучи, я радо ходив вечорами до панства Маріянів. Разів зо два заставав я там і Маню з братом; і хоча вони хутко по моїм появленню прощались (якісь неминучі справи вимагали цього від Мані), все ж таки обмінювались ми кількома словами з собою, і я поглядав у те симпатичне личко, бачив ті незмінено милі очі.

Ідучи з своєї хати дорогою попри колишній сад Обринських, що зберігав у собі тут же зараз при дорозі масу різних украшаючих кущів жасмінів і т. ін., я кинув оком у глибинь саду, де все ще стояв давній знайомий мені павільйон з двома своїми тополями, мов сторожами, і я побачив, що його середина була освітлена. Однак, не доглянувши в нім нікого, я звернув очі на скляну веранду з сходами, що збігали вниз у сад. Вона була ясно освітлена, двері від неї до сходів широко відчинені, і на ній побачив (чи радше відгадав я) свою матір у товаристві пані Маріян і ще якоїсь дами. Цікаво поглянув я, чи не побачу там ще кого знайомого, а передусім її. Але не доглянув. Замість того оказалась ближче в особі третьої дами пані Міллер.

Як прийшла вона там? Оскільки мені було відомо, не виходила пані Міллер до нікого з літників у гості. Вона мала свою велику амбіцію, а до того пересуд, що приїжджаюче жіноцтво з більших міст дивиться через плечі на мешканців маломіських, і через те держалась гордо й здалека в своїй ослоненій соснами романтичній «лісничівці», неначе відмежовуючись її крилатими зеленими великанами від ворогів-наїзників. Коли, проте, явилась тут, то була це, безперечно, заслуга Мані. Більше не добачував я нікого на веранді, хіба що сидів, може, хто з молодших на сходах, як бувало іноді ще й за часів Обринських.

Коли я увійшов у кімнату, що притикала до веранди, застав я в ній щойно увійшовшу паню Маріян, котра привіталась і попросила мене піти на веранду, де зібралось ціле товариство, навіть пані Міллер, котру було так тяжко без «протекції» панни Обринської заманити до себе, а котра була така цікава й сердечна жінчина.

— Шкода, що не явились ви скоріше, пане совітник, — додала. — Пані Міллер щойно перед пів годинию скінчила викладати кабалу¹ для мого мужа, котра була цікава, бо за

¹ Кабала — (тут) вгадування долі людини, засноване на містичному кабалістичному псевдовченні.

системою mademoiselle Lenormand¹. Тепер сидять усі на веранді і, як не помиляюся, говорять про самі містичні речі й феномени місячних ночей.

І сказавши це, пані Маріян збиралась створити широкі скляні двері, що провадили на обширну, ясно освічену веранду, а звідти сходили в сад. Саме в хвили, як поклала пані Маріян руку на клямку, щоб відчинити мені двері, щоб міг я приєднатись до товариства, — отворила їх донька її знадвору і, станувши проти неї, усміхнене сказала:

— Я спішусь, матусенько, я спішусь! Ціле товариство просить вас заграти нам Бетховена «Місячну сонату». Пані Міллер знаходиться в настрої ясновидчині, а Наталка подала гадку, щоб кожне з нас оповіло хоч коротенький епізод з свого життя! Але, — тягнула з поспіхом дальше, — до того треба поважної музики, пояснив доктор Обринський.

А Наталка сказала, що найвідповідніша була б «Місячна соната» Бетховена. Я пригадала собі, що це одна соната Бетховена, матусенько, котру ви ще з його сонат не забули грати, хоч уже й поволеньки граєте. Особливо першу часть. Я так дуже люблю, як ви її граєте. Тож заграйте її нам. Я б так дуже хотіла, щоб воно так вийшло, як доктор з Наталкою планують на чолі з панею Міллер, котра нині знизилась бути нашою Ленорман. — Це послідне додало до мене молоде шістнадцятилітнє дівчатко, усміхнене беручи безцеремонне мою руку й посіпавши нею сердечно. — Ви також нам щось оповісте, пане совітник. Ви також, правда?

— Хто ж там у вас є? — спитав я молоду дівчину, що тішилась через свою симпатичність і невинність навіть у моєї критично успособленої матері незвичайною прихильністю.

— Ходіть, то й побачите! Самі незнайомі, — відповіла жартівливо. Й обернувшись та кивнувши за мною, сама поспішила вперед.

---

¹ Мадмуазель Ленорман (фр.).

Пані Маріян похитала, усміхнувшись до мене, головою й пішла виконати бажання «всього товариства», між тим коли я ступив на веранду.

Привітавшись з господарем дому, матір'ю й панею Міллер, що подала мені з щирим усміхом руку, я поглянув перед собою на сходи вниз. Посередині на них сиділа Наталка з Іриною Маріян, нижче від них, трохи їм у ногах, Нестор, а надоліні, як, здавалося, на найнижчій ступеню сиділа Маня сама.

Привітавшись, я зійшов удолину і, не надумуючись довго, сів відразу коло Мані. По обох сторонах широких сходів здіймалося залізне ажурове поруччя, а до них, знадвору притискаючись, розросталися корчі рож та інші цвіти, що виростили низькими корчами. Світло, що розпливалося згори на веранду, доходило до нас вдолину на сходи слабо, і через те не був майже ніхто з нас цілком освічений.

Маню й мене не досягало воно майже цілком, і мені (а може й їй) було це мило. Нагорі сиділа мати з своїм гостро обсервуючим оком, і хоч я не крився з тим, що мене займала поважна дівчина, я волів, щоб вона не звертала на нас уваги. Дівчина сиділа на сходах, опершилася об ажурове поруччя, мовчки, а до товариства, що було вище, звернена профілем. Через те була половина її голови й статі освітлена, а друга тонула в тіні. Подавши мені руку на привіт, вона не обзивалася, полишаючи цілком моїй волі розпочати з нею розмову або ні.

Я, усівши, звертав, щоправда, зразу увагу на говірку над собою між дівчатами й Нестором, але моє око опинялось тут і там вигребущо на її лиці. Вона дивилась у темніть і, як здавалося, вслухувалася в звуки фортепіана, що лились з створених вікон. Це господиня дому грала, неначе усипляла кого, початок т. зв. «Місячної сонати» Бетховена. Так недовгий час, поки остаточно музика не позачинювала уст тим, що балакали тихцем.

— Ось подивіться на місяць. Який він пишний виринув над горою, саме проти нас, і жарить, — обізвався півголосом

Нестор і з тими словами поклав свій білий ширококрисий капелюх коло Мані на сході.

— Настроює вас поетично? — спитала так само півголо-
сом Наталка й схилилася до нього.

— Часом настроює. Але я ніколи не пишу віршів.

— Я не вірю! — обізвалась дівчина. — Такі, як ви, мусять
писати вірші. Ви чистий українець.

— Виходить, і ви мусили б так само чинити, — боронив-
ся Нестор, усміхаючися.

— О, я з занадто великим респектом відношуся до поезії,
щоб і собі забиратися до віршування.

— Можна бути ліриком, не пишучи ніколи поезій, — ска-
зав молодий чоловік.

— Можна, — відповіла дівчина, а по хвилині спитала: —
Чи вільно спитати, як почуваете себе під час от таких ночей,
а радше хвилин, як тепер, коли вже ви лірик непишучий?
Мені б це було цікаво знати. Я переконана, що кожний герой
пера (а уважаю вас також за такого, ви ж ревний урядовець),
відчувши красу природи, кидає зараз свої враження й «ну-
тро» для своїх ближніх на папір.

— Може, дехто й кидає, — відповів спокійно Нестор,
незважаючи на її ледве помітну іронію; а помовчавши, до-
дав: — Під час місячних ночей, як хоч би й от таких, як
нині, душа моя неначе багатіє, неначе одчиняється для чо-
гось, когось-то; неначе розширяється. В ній починає ожи-
влятися щось, що вднину мовчить, а не знаходячи ґрунту
для своїх зворушень, ніжніє й починає перемінатися в піс-
ню чуття, з'єднуючись несвідомо з природою й такою без-
звучною піснею ночі. От так або й подібно відчуваю я під
час місячних прегарних ночей на самоті, коли це цікавить
вас знати.

— Ви не лише лірик, що не пише поезій, але ще мрійник,
котрий, може, й ніколи не віддавався свідомо мріям, — за-
кинула на це пояснення дівчина.